

Geest uit de letters

Hans Groenewegen

Als je door omstandigheden in de vrijheid bent gebracht de bijbel integraal te lezen, staan er voor jou nieuwe dingen stil. Ik ben wel lezer van beroep, maar geen theoloog. Voor mij was de integrale lezing zelf al vernieuwend. Ik kende tot dat moment slechts een deel van de verhalen, personages, gelijkenissen en liederen. Ik had ze meermaals gehoord en gelezen, vergezeld van actuele uitleggingen. Nu kregen de vertrouwde elementen voor mij vreemde verbindingen. Ik zag nieuwe betekenissen.

Een van de verrassingen was de samenhang van enkele mensen met God. Na het verhaal van schepping en zondeval, na dat over het herontstaan van de mensheid uit Noach, na het ontkiemen van het volk Israël uit Abraham, Isaäk en Jakob, begint de geschiedenis van Israël met de weerbarstige uittocht uit Egypte. In die Bijbelse geschiedenis springen drie namen boven allen uit: Mozes, David en Elia. Ze zijn onderscheiden van alle andere door hun omgang met God. Wellicht is het beter om te zeggen dat zij naar voren komen door Gods omgang met hen. Hij onderscheidt ze van de andere mensen. Zij ontwikkelen daardoor een bijzondere opening naar God.

Deze waarneming speelde op deze manier in mij rond tot het moment dat ik er iets over ging schrijven. Daarbij drong zich bij hen een vierde persoon op. Diens contact met God werd gevormd in een driemaal door Hem geroepen worden: Samuël. Hij blijft in zijn hele beschreven leven in een betekenisvolle woordenwisseling met Hem. Laat ik hem voor mijn gemak aan David koppelen. Per slot is Davids koningschap het belangrijkste beeld van een manier waarop de maatschappij vanwege God georganiseerd moet worden om haar nog enigszins leefbaar te houden.

Het drietal staat in een ordenende verhouding tot elkaar. Mozes is de geroepene die het volk voor het eerst voortdurend corrigerend organiseert. Na hem komen steeds weer vergelijkbare correctors van de maatschappelijke ontsporingen. De aan David gekoppelde Samuël is de laatste vertegenwoordiger van deze traditie. Daarin is de vrijheid altijd maar weer uitgelopen in onrecht, in afgoderij. Samuël wordt daarom door God gedwongen het koningschap te accepteren als een andere poging tot orde-lijke organisatie. Dat het koningschap niet automatisch de rechtschapen oplossing is

van onrechtmatig samenleven, blijkt al uit het verhaal rond de eerste koning, de door Samuël gezalfde Saul. David is de correctie daarvan. Hij dient het voorbeeld te wezen van een waarlijke maatschappelijke organisatie.

Wanneer we de verhalen over David lezen als de karakterisering van een koningschap dat zich door God moet laten sturen, verschijnt de geschiedenis van Elia als een tegenbeeld. Daarin blijkt hoe het gangbare koningschap in onze werkelijkheid praktisch functioneert. De profetische drager van Gods vorm staat tegenover Achab, het voorbeeld van de normale gang van zaken van de anti-David-heerschappij. Elia belichaamt daarbij het spiegelbeeld van Mozes (en Samuël). Hij stuurt de samenleving niet met zijn voor Gods woord openstaande oor. Vanuit zijn luisteren corrigeert hij hen die niet kunnen of willen luisteren. Als Achab naar de politieke wensen van God vraagt, kiest hij na elk antwoord voor het Baälistische, godloze leiderschap.

Alvorens de bevrijding te benoemen die mij door de lezing overkwam, wil ik nog iets zeggen over wat ik van het koningschap van David gewaar werd. Als hij al wel gezalfd is, maar feitelijk nog achter koning Saul staat, leidt hij een groep strijders. Wat echter opvalt, is dat hij bij alle mogelijkheden die hij krijgt om deze van Gods lijn afgevalen koning om te brengen, ervan afziet hem te doden. Saul blijft voor hem de vanwege God gezalfde. Van Gods richting dien je hoe dan ook af te blijven. Laat je niet leiden door kortzichtig eigenbelang.

Hoe de maatschappelijke leiding zich dient te gedragen, komt kernachtig tot uitdrukking in een verhaal over Davids zwerven buiten bereik van de verloren Saul. Met zijn mannen behoedt hij in de woestijnachtige wereld de herders van enorme schapenkudden die een rijke man toebehoren. David vraagt deze Nabal om een vergoeding in brood en water. De eigenaar weigert hem en zijn mannen te voeden.

David besluit tot wraak en trekt met vierhonderd van zijn zwaarddraggers op. Abigaïl, de vrouw van Nabal, organiseert eten en verlaat haar huis om David en zijn leger op te vangen. Bij het treffen buigt zij voor hem, huldigt hem en om zich te onderscheiden van haar man spreekt ze hem toe. Het antwoord dat ze krijgt, is de kern van de Bijbelse visie op hoe je de maatschappij dient te organiseren. Omdat ik hem verhelderend vind voor het problematische van onze normale gang, geef ik Davids woorden uit 1 Samuël 25:32-34 door.

‘Toen zei David tegen Abigaïl: ‘Gezegend zij de HEER, de God van Israël, die u vandaag op mijn weg heeft gestuurd. Gezegend is uw schranderheid en gezegend bent u zelf, omdat u mij vandaag hebt verhinderd om bloedschuld op mij te laden door het recht in eigen hand te nemen. Maar weet wel: zowaar de HEER leeft, de God van Israël, die mij ervoor behoed heeft u kwaad te doen: als u niet zo vlug naar mij toe was gekomen, dan was er morgenochtend bij Nabal geen manspersoon meer in leven geweest.’

Zij kan naar huis. Kort daarop neemt de HEER Nabals leven. Vers 39 begint zo: ‘Toen David hoorde dat Nabal dood was, zei hij: “Gezegend de HEER die het voor mij

heeft opgenomen en die de vernedering die mij door Nabal is aangedaan, op hem gewroken heeft! De HEER heeft zijn dienaar van een misstap weerhouden en Hij heeft Nabals wandaad op zijn eigen hoofd laten neerkomen.”

De misstap van de regerende mens is het recht in eigen hand te nemen. Recht en rechtvaardig handelen gaan van God uit. Het is een klaarblijkelijk niet eenvoudige manier van doen, die niet alleen in de wereld van de schriftuur van de Bijbel de mensen veelal aan zich voorbij laten gaan — zowel de heersers als de onderworpenen. In onze dagen werkt het niet veel anders. Davids kenmerkende verhaal legt het bloot. De visie van dat verhaal helpt mij iets te zien.

Als David eenmaal koning is, blijft hij anders dan de gemiddelde koning meestal thuis. Gaat hij er wel op uit, dan is het voor een vlucht. Zijn koningschap is passief. Hij dient dat te ondergaan om de maatschappij de goede politieke richting te kunnen wijzen.

Toch, misschien om de kern van de effecten van de politieke macht bloot te leggen, gaat hij de fout in. Het verhaal van hem, Batseba, Uria en de profeet Nathan was mij voor mijn integrale lezing al bekend. Het krijgt een nieuwe betekenis. In gebreke raken, onrechtvaardig worden, niet naar de gewilde wet van de HEER leven, het is een kernachtige ontwikkeling van elke machtsbezittende mens. Alle verhalen over koningen laten dat zien. Zoon Salomo, de wijze die de tempel mocht bouwen, eindigt vanwege zijn wereldmacht loze goden dienend. In de twee Bijbelse boeken over de koningen wisselen de kwaadaardige koning en de goede, God gehoorzamende koningen elkaar af. In alle verhalen over de laatsten is een onvolmaaktheid ten opzichte van Hem mee geweest.

Vergelijkbaar met Davids geschiedenis ontspoot Mozes eveneens eenmaal. Al heeft hij als een van de weinigen God gezien, zijn ontsparing verhindert zijn binnentrede in Israël. Hij verdwijnt op de grensberg.

Veel profeten horen net als Samuël de stem van God. Elia is daarboven gelijk aan Mozes. Beiden maken een fout. Beiden ontmoeten Hem. Beiden verdwijnen niet in de normale dood. Elia's fout is een moment niet naar Hem te gaan, maar te willen sterven op zijn vlucht voor Achab en Izebel. Hij wordt echter rechtgezet om zijn weg naar God te vervolgen. Hij ontmoet Hem. De HEER is voor hem noch in een zware storm, noch in een aardbeving, noch in een vuur. Hij is in iets waar alle menselijke taal is opgenomen, in het onuitsprekelijk Goddelijk woord, 'in het geluid van een ijle stilte'. Als Elia dat hoort treedt hij op de berg naar buiten voor de ontmoeting. Hij bedekt zijn gezicht. Mozes zag alleen een achterzijde van de HEER. Hij ontmoet Hem door te aanvaarden hem niet te kunnen zien. Later gaat hij net als Mozes op een berg ten hemel. Zo omcirkelen de enige onbegravenen het graf van David.

Waarin voelde ik me door de lezing van de Schrift bevrijd? Eerst ervoer ik een grote benauwdheid. Op de drie (Mozes, David en Elia) na voldoet geen mens in de Bijbel aan mijn verlangen goed te leven. Vervolgens drong tot me door dat deze drie

net zo min als alle andere mensen volmaakt zijn. De benauwdheid nam toe. Vervolgens opende de benauwenis zich in vrije lucht. Geen mens is in staat rechtvaardigheid aan de andere mensen op te leggen. We leven onbeholpen naar de lijnen van een recht. Het beste is om ons aan geen mens of menselijke politieke of kerkelijke organisatie te onderwerpen. De mensen die zich het centrum van recht, waarheid en macht toe eigenen en van daaruit zichzelf als uitverkorenen of geschikte leiders presenteren, kunnen we op grond daarvan al herkennen als ontspoord.

Dankzij de Schrift kan ik telkens weer van een misstap worden weerhouden of er vandaan worden teruggebracht omdat Hij mij ermee in kennis brengt dat iedereen misstappen begaat. Wat een onmogelijkheid om het gezag van een waar geloof of een politiek gezag te claimen. Wat een vrijheid om te leven. Wat een vrij makend, richtend recht.